

РЕЦЕНЗІЯ

доктора психологічних наук, професора, професора кафедри психології та соціальної роботи Західноукраїнського національного університету Хазратової Нігори Вікторівни на дисертацію Дикого Ярослава Олеговича на тему: «Психологічне деталювання вчинку волонтерства», поданої до захисту в разову спеціалізовану вчену раду ДФ 58.082.092 Західноукраїнського національного університету на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія

Актуальність теми дисертації. Проблематика волонтерства як соціально-психологічного феномену набуває особливої актуальності в умовах повномасштабних суспільних трансформацій, спричинених війною, кризою безпеки та переосмисленням базових цінностей сучасного українського суспільства. Волонтерський рух в Україні вийшов за межі ситуативної допоміжної активності, трансформувавшись у стійку форму громадянської участі та відповідального співбуття, що безпосередньо пов'язана з питаннями смислотворення, самопожертви, громадянської зрілості й особистісної відповідальності. За цих умов волонтерство постає як різновид соціально корисної діяльності, а також як повновагомий учинок, що має складну внутрішню психологічну структуру та екзистенційне значення для особистості.

Водночас аналіз сучасних наукових досліджень засвідчує, що волонтерство переважно вивчається в межах діяльнісного або мотиваційного підходів, із фокусом на окремих психологічних характеристиках волонтерів, чинниках їх залучення чи ефективності діяльності. Такий підхід, попри його наукову продуктивність, не дає змоги розкрити цілісну логіку волонтерського вчинення як комплексного психосоціального акту, у якому поєднуються ситуаційні обставини, ціннісно-сміслова мотивація, реальні дії та рефлексивне осмислення їх наслідків. Недостатньо розробленими залишаються також питання віддиференціювання автентичного волонтерського вчинку від формалізованих або вдаваних форм волонтерської активності, що набуває особливої значущості в умовах інституціоналізації волонтерського руху.

У цьому контексті актуалізується потреба у зверненні до вчинкового підходу в психології, зокрема до теорії вчинку В.А. Роменця та циклічно-

вчинкового підходу А.В. Фурмана, які уможливлюють аналіз волонтерства як цілісного канонічного та особистісно значущого вчинку. Особливої наукової та практичної ваги набуває застосування процедури психологічного деталювання, яка дає змогу виявити мікроподії психологічного змісту, через які розгортається вчинкове діяння, фіксувати його ціннісно-мотиваційні підстави, практичні механізми та рефлексивні наслідки для особистісного зростання волонтера.

Дисертаційна робота Дикого Я.О. на тему: «Психологічне деталювання вчинку волонтерства» є своєчасним та науково обґрунтованим, оскільки спрямоване на подолання окреслених теоретико-методологічних прогалин і поглиблення психологічного розуміння волонтерства як екзистенційно значущого вчинку. Робота має не лише теоретичну, а й виразну практичну значущість, адже її результати можуть бути використані для вдосконалення психологічного супроводу волонтерів, розроблення програм профілактики емоційного виснаження та формування психологічних умов для зреалізування волонтерської діяльності як повновагового вчинення, що сприяє особистісному зростанню й громадянській відповідальності суб'єкта.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукові положення, висновки та практичні рекомендації, сформульовані у рецензованій дисертаційній праці, вирізняються достатнім рівнем теоретичного узмістовлення і якісною інтерпретацією результатів емпіричного дослідження та ґрунтуються на цілісній концептуальній позиції автора. Достовірність отриманих результатів забезпечується системним аналізом широкого кола вітчизняних і зарубіжних джерел з проблематики волонтерської діяльності, психології вчинку, соціальної психології та аксіопсихології.

Логіка побудови дисертації є послідовною та внутрішньо узгодженою: теоретичні положення, викладені у першому розділі, концептуально зумовлюють вибір методів і процедуру емпіричного дослідження, а отримані емпіричні результати переконливо підтверджують висунуті автором наукові гіпотези. Висновки до розділів і загальні висновки органічно впливають зі

змісту проведеного аналізу та адекватно відображають досягнення мети й виконання завдань дослідження.

Обґрунтованість емпіричних результатів підтверджується використанням валідного психодіагностичного інструментарію, адекватного предмету й логіці дослідження, а також застосуванням комплексу методів математико-статистичної обробки даних. Поєднання кількісного й якісного аналізу дало змогу забезпечити надійність, репрезентативність і доказовість отриманих результатів, а також докладніше розкрити роль психологічних деталей у постанні вчинку волонтерства.

Новизна дослідження та одержаних результатів.

Наукова новизна дисертаційного дослідження Дикого Я. О. полягає у відмінному від стереотипного осмисленні волонтерства як повновагового вчинку особистості з притаманною йому складною психозмістовою структурою. На основі канонічної теорії вчинку В. А. Роменця уточнено й теоретично обґрунтовано зміст поняття вчинку волонтерства який поєднує учинкові акти добра, істини, краси, самопожертви, самоствердження, самовизначення та самоздійснення, що розгортаються у взаємозв'язку ситуаційного, мотиваційного, дійового та післядійового компонентів.

Автором уперше запропоновано й концептуально розроблено поняття психологічної деталі як мікроподії унікального психосоціального наповнення, що слугує аналітичною одиницею осмислення життєвого досвіду особистості. На цій основі обґрунтовано та імplementовано дослідницьку процедуру психологічного деталювання, яка інтегрує аксіопсихологічні, мотиваційні, діяльні та рефлексивні засоби пізнання й дає змогу виявляти приховані закономірності постання вчинку.

Окремо відзначимо емпіричне дослідження волонтерства як вчинкового акту і запропоновані критерії типологізації чотирьох модусів його реалізації: операційного, дії, діяльності та вчинення, які характеризують рівень довершеності вчинку. Подальшого розвитку набули уявлення про волонтерство як екзистенційно значущу ковітальну подію та психодіагностичний

інструментарій покомпонентного вивчення його вчинкової структури. Висновки до розділів і загальні висновки органічно впливають зі змісту проведеного дослідження та адекватно відображають досягнення мети й виконання завдань дисертаційної роботи.

Зміст дисертації та відповідність встановленим вимогам.

Дисертаційна робота Дикого Я. О. є завершеним, самостійним науковим дослідженням, що характеризується високим рівнем методологічної та теоретичної обґрунтованості, цілісності та внутрішньої логічної узгодженості. Структура і зміст дисертації повністю відповідають чинним вимогам до кваліфікаційних наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія» та забезпечують системне й послідовне розкриття проблеми психологічного деталювання вчинку волонтерства.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків, що свідчить про логічно вивірену архітектуру роботи й відповідність її змісту поставленій меті та завданням дослідження.

У вступі детально аргументовано актуальність теми дисертації, зумовлену зростанням ролі волонтерської діяльності в умовах наявних суспільних викликів, соціальної нестабільності та повномасштабної війни, з якими стикається сучасне українське суспільство. Автор переконливо доводить, що волонтерство постає значно складнішим феноменом, а саме особливим типом учинку, в якому інтегруються ціннісні орієнтації особистості, мотиваційно-вольові імпульси, реальна дія та рефлексивне осмислення її наслідків, в такий спосіб виходячи за межі його усталеного сприйняття лише як соціально значущої форми діяльності. У кваліфікаційній роботі чітко визначено об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження, методологічні засади, наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі дисертації здійснено ґрунтовний теоретико-методологічний аналіз феномену психологічного деталювання як способу пізнання психосоціальних явищ повсякдення. Послідовно розкрито еволюцію

поняття деталі в міждисциплінарному науковому дискурсі від філософських, культурологічних і психомистецьких інтерпретацій до його інтеграції у психологічне знання, що дало змогу окреслити її евристичний потенціал у дослідженні людського досвіду. Уточнено категорійну сутність понять «деталь» і «подробиця» в теоретичній та прикладній психології, обґрунтовано їх принципову відмінність за функціональним, смисловим і гносеологічним статусом. Завершальною логічною ланкою першого розділу стало обґрунтування психологічного деталювання як логіко-аналітичної процедури, що уможливорює цілісне, водночас глибинно диференційоване пізнання психосоціальних явищ, зокрема вчинкових актів особистості, через виявлення їхніх внутрішніх ціннісно-смислових передумов, мотиваційних механізмів, дій і рефлексивних наслідків.

У другому розділі дисертації розгорнуто концептуальні засади психологічного деталювання вчинку волонтерства як цілісного психосоціального феномену. Насамперед здійснено теоретичне осмислення змісту й структури волонтерства як учинкового канону, що дало змогу репрезентувати його як цілісну подієву форму людської активності, організовану за логікою ситуатійного, мотиваційного, дійового та післядійового компонентів. На цих засадах обґрунтовано авторську теоретичну модель дослідження канонічного вчинку волонтерства, у межах якої показано внутрішні механізми постання вчинкового акту, його ціннісно-смислові детермінанти, мотиваційно-вольову динаміку та рефлексивні наслідки для особистісного становлення суб'єкта. Завершальною частиною розділу є аналіз психологічного деталювання в системі процедурно-діагностичних засобів і інструментів дослідження вчинку волонтерства, де обґрунтовано можливості його операціоналізації в емпіричному пізнанні, показано інтеграцію стандартизованих психодіагностичних методик і авторських інструментів та доведено їхню евристичну цінність для виявлення психологічних деталей як мікроподій, що визначають рівень структурно-змістової довершеності волонтерського вчинення.

Третій розділ містить результати емпіричного дослідження психологічних особливостей деталювання вчинку волонтерства. У ньому подано аналіз отриманих кількісних і якісних даних, розкрито специфіку розгортання

особистісно-ціннісного, мотиваційно-вольового, діяльнісно-операційного та рефлексивно-інтегративного компонентів волонтерського вчинення. Надійність і валідність здобутих результатів забезпечило застосування комплексу психодіагностичних методик і сучасних статистичних методів обробки даних. Практичні рекомендації волонтерам щодо здійснення повновагового волонтерського вчинення, сформульовані автором, мають прикладний характер і можуть бути використані в діяльності благодійних організацій, під час психологічного супроводу суб'єктів волонтерської діяльності та підготовці фахівців психологічного профілю.

Висновки до розділів і загальні висновки логічно узагальнюють результати теоретичного й емпіричного дослідження, підтверджують досягнення мети роботи та виконання поставлених дослідницьких завдань. Аргументовано, що психологічне деталювання вчинку волонтерства дає змогу глибше зрозуміти внутрішню логіку волонтерської активності, її ціннісно-смыслову зумовленість та особистісні наслідки для суб'єкта.

Констатуємо, що зміст дисертації Дикого Я.О. засвідчує її повну відповідність нормативним вимогам до кваліфікаційних праць на здобуття ступеня доктора філософії, характеризується структурною цілісністю, науковою обґрунтованістю, логічною послідовністю викладу та актуальною практичною спрямованістю. Отримані результати мають теоретичну й прикладну цінність та можуть бути використані як у наукових дослідженнях психології вчинку, так і в практиці організації та психологічного супроводу волонтерської діяльності.

Практичне значення результатів дослідження.

Результати дисертаційної роботи Дикого Я.О. мають практичне значення, адже на основі проведеного теоретичного аналізу та здобутих емпіричних результатів у дисертації, сформульовано практичні рекомендації щодо психологічного розуміння вчинку волонтерства і психосоціальної підтримки волонтерів, які можуть бути використані в системі соціально-психологічного супроводу волонтерів і професійній підготовці психологів.

По-перше, розроблена авторська модель психологічного деталювання вчинку волонтерства створює можливості для системного аналізу внутрішньої структури канонічного волонтерського вчинення, зокрема його особистісно-ціннісного, мотиваційно-вольового, діяльнісно-операційного та рефлексивно-інтегративного компонентів, що дає змогу практичним психологам і фахівцям-координаторам волонтерських програм здійснювати більш точну психологічну діагностику готовності до волонтерської діяльності, рівня усвідомленості вчинку та особистісної відповідальності волонтера за результати власної діяльності.

По-друге, практичне значення роботи полягає у можливості використання отриманих результатів для розробки та впровадження програм психологічного супроводу волонтерів, тренінгів особистісної стійкості, профілактики емоційного вигорання та психосоціальної підтримки осіб, залучених до волонтерської діяльності. Запропоновані в дисертації прикладні підходи можуть бути застосовані для формування здатності волонтерів до усвідомленого прийняття відповідальних рішень, підтримки їх внутрішньої мотивації та збереження ціннісно зорієнтованої спрямованості волонтерської активності в умовах підвищеного психологічного навантаження.

По-третє, результати дослідження можуть бути використані в освітньому процесі закладів вищої освіти під час підготовки майбутніх психологів, соціальних працівників та інших фахівців соціономічних та гуманітарних спеціальностей. Матеріали дисертації доцільно включити до викладання навчальних дисциплін психологічного спрямування, спецкурсів і практичних занять, присвячених психології вчинку, волонтерству, ціннісно-смысловій регуляції поведінки та розвитку суб'єктності особистості.

По-четверте, практичні рекомендації дисертаційної роботи сприяють підвищенню ефективності організації волонтерської діяльності в соціальних, освітніх і громадських інституціях, оскільки орієнтовані на її усвідомлення не тільки як форми соціальної активності, а як особистісно значущого вчинку з довготривалими психологічними наслідками для суб'єкта. Їх застосування може сприяти істотному збереженню мотиваційних ресурсів волонтерів, розвитку відповідальності, резильєнтності до кризових впливів.

Отже, результати дисертаційного дослідження Дикого Я. О. мають чітко окреслену прикладну спрямованість і можуть бути використані в практиці як психологічного супроводу волонтерської діяльності, так і в професійній підготовці майбутніх психологів, що підтверджується довідками про впровадження.

Повнота викладення результатів у наукових публікаціях.

Основні результати дисертаційного дослідження Дикого Я.О. достатньо повно й системно відображені в опублікованих наукових працях, що засвідчує належний рівень апробації результатів та їх інтеграцію в сучасний науково-психологічний дискурс. Матеріали дослідження представлені у чотирьох фахових наукових публікаціях та у семи тезах доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, що відповідає чинним вимогам до оприлюднення результатів дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

Важливо, що наукові публікації автора відображають логіку висвітлення проблеми дисертаційного дослідження, розгортаючись від аналізу теоретико-методологічних підходів до розуміння психологічного змісту категорій вчинку та волонтерства, і до представлення результатів емпіричного вивчення психологічних особливостей волонтерського вчинку й окреслення практичних напрямів психологічного супроводу канонічної волонтерської діяльності. Вказане свідчить про концептуальну цілісність дослідження та узгодженість оприлюднених результатів із змістом дисертації.

Загалом опубліковані праці Дикого Я.О. репрезентують основні результати кваліфікаційної роботи, підтверджують їх наукову обґрунтованість, актуальну новизну та практичну значущість, а також забезпечують можливість використання здобутих даних у подальших наукових дослідженнях, освітньому процесі та в практиці психологічного супроводу волонтерської діяльності.

Зауваження та дискусійні питання.

Попри достатню цілісність, наукову обґрунтованість і практичну спрямованість проведеного дослідження, окремі аспекти аналізованої проблеми психологічного деталювання вчинку волонтерства залишаються відкритими для подальшого наукового осмислення та можуть стати предметом дискусії.

1. Доцільним видається подальше уточнення можливостей використання розроблених у дисертації діагностичних підходів до диференційованого вивчення вчинку волонтерства в осіб різного віку, професійної належності та досвіду волонтерської діяльності, оскільки специфіка соціального контексту й рівень задіяння у волонтерських практиках можуть впливати на психологічні механізми здійснення ними відповідного вчинку.

2. Дискусійним залишається питання подальшого вивчення впливу зовнішніх соціальних чинників, зокрема умов воєнного часу, соціальної нестабільності та трансформації громадянської активності, на психологічне узмістовлення вчинку волонтерства, його мотиваційно-ціннісні підстави та рефлексивні наслідки для особистості волонтера.

3. Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз взаємозв'язку цілісного вчинку волонтерства з іншими особистісними ресурсами, зокрема рівнем саморегуляції, емоційної стійкості, емпатії, просоціальної спрямованості, стресостійкості та здатності до смислотворення, що дасть змогу глибше розкрити механізми збереження внутрішньої мотивації та психологічної стійкості сучасних українських волонтерів.

4. Рекомендовано більш детально розкрити прикладні аспекти психологічної підтримки та актуалізації вчинку волонтерства, зокрема шляхом розроблення і впровадження структурованих програм психологічного супроводу волонтерів, що дало б змогу ще наочніше продемонструвати практичний потенціал отриманих результатів.

Зазначені зауваження мають рекомендаційний характер і не знижують загальної наукової цінності дисертаційної роботи. Вони окреслюють перспективи подальших досліджень і відкривають нові напрями наукового пошуку в галузі психології вчинку та волонтерської діяльності.

Відсутність порушення академічної доброчесності.

У поданій кваліфікаційній роботі Дикого Ярослава Олеговича дотримано основних принципів академічної доброчесності. Усі використані в дисертації наукові джерела належним чином оформлені відповідно до чинних вимог, а цитати, ідеї та положення інших авторів коректно атрибутовані з дотриманням загальноприйнятих наукових стандартів. Аналіз змісту дисертації засвідчує відсутність ознак плагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів, а також некоректного використання результатів чужих досліджень. Подані теоретичні узагальнення та емпіричні дані є авторськими, логічно обґрунтованими та науково вмотивованими. Таким чином, кваліфікаційна робота Дикого Я.О. відповідає сучасним вимогам академічної доброчесності та етичним нормам проведення наукових досліджень, що підтверджує наукову коректність, достовірність і авторський характер викладених у ній результатів.

Висновок про відповідність роботи встановленим вимогам МОН.

Кваліфікаційна робота Дикого Ярослава Олеговича «Психологічне деталювання вчинку волонтерства» за своїм змістовим наповненням, об'єктом та предметом дослідження, зробленими висновками та практичними рекомендаціями повністю відповідає вимогам спеціальності 053 «Психологія». Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри психології та соціальної роботи Західноукраїнського національного університету «Психосоціальне деталювання суспільних та особистісних подій як технологія мислевчинання» (державна реєстрація 0123U104568).

Констатуємо, що дисертація є самостійним, завершеним науковим дослідженням, виконаним із використанням коректних і відповідних методів теоретичного та емпіричного аналізу, що забезпечило всебічне вивчення психологічних аспектів волонтерської діяльності, структури волонтерського вчинення, ситуативних, мотиваційних, дієвих та післядієвих складників канонічного вчинку волонтерства. Робота вирізняється єдністю змісту, науковою новизною, теоретичною та практичною значущістю, що підтверджує особистий внесок автора у розвиток сучасної психології.

Обсяг, структура та оформлення дисертаційної роботи відповідають вимогам, передбаченим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами і доповненнями), а також постанові Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами і доповненнями).

Враховуючи викладене, автор Дикий Ярослав Олегович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Рецензент:

доктор психологічних наук,
професор, професор кафедри
психології та соціальної роботи
Західноукраїнського
національного університету

Нігора ХАЗРАТОВА

Підпис	<i>Нігора Хазратова</i>
Завіряю:	<i>Олександр Савчук</i>
НАЧАЛЬНИК ЗАГАЛЬНОГО ВІДДІЛУ	